

Zloupotreba i nasilje nad kosovskim Romima

24. mart – 1. septembar 1999.

Od ukidanja autonomije Kosovu 1989. godine i odbijanja Albanaca da učestvuju u izborima u Srbiji i SR Jugoslaviji, Romi na Kosovu postaju predmet zloupotrebe od strane vladajuće partije u Srbiji. Raspodelom humanitarne pomoći u vreme izborne kampanje, SPS je uspevala da pridobije najsiromašnije Rome, dok su ostali, pod pritiskom i strahom od kažnjavanja, takođe redovno glasali za vladajuću stranku u Srbiji. Učešće Roma u izborima u Srbiji i njihova podrška vladajućoj partiji SPS značajno su uticali na kosovske Albance da u Romima vide saradnike srpske vlasti koja sprovodi represiju nad pripadnicima albanske etničke zajednice.

Drastičnija zloupotreba Roma na Kosovu događa se u vreme NATO vojne intervencije. Srpske policijske snage i lokalne vlasti primoravale su romske civile da sahranjuju tela stradalih albanskih civila i pripadnika OVK, kopaju rovove za potrebe vojske i policije, kao i da vrše krivična dela pljačke i uništavanja albanske imovine. Prinuda na rad se vršila i nad maloletnim licima. U raspodeli hrane Romi su bili diskriminirani. Hranu u vidu humanitarne pomoći dobijali su Srbi, a Romi povremeno i selektivno. Romi pravoslavne vere imali su veću šansu da dobiju hranu nego Romi muslimanske vere.

Posle potpisivanja mirovnog sporazuma Kosovo napuštaju pripadnici srpske policije, Vojske Jugoslavije, njihove familije, srpski rezervisti i paravojne formacije iz Srbije, a sa njima i srpski i romski civili koji su učestvovali u nedelima nad Albancima. Ostaju Romi, pored Srba i pripadnika drugih nealbanskih etničkih zajednica, koji smatraju da nemaju razloga da strahuju od povratka albanskih izbeglica jer nisu učestvovali u zločinima protiv Albanaca. Međutim, ti Romi, kao i Srbi, postaju žrtve osvete i nasilja OVK, naoružanih kosovskih Albanaca i kriminalaca iz Albanije. Napad na Rome se organizuje pod izgovorom da su svi Romi saradivali sa srpskom policijom i lokalnim srpskim vlastima u sprovođenju represije i proterivanju Albanaca sa Kosova, i da za njih nema mesta na Kosovu. Prema Romima se primenjuje ista matrica nasilja koju su srpske vlasti i policija primenjivale prema Albancima: fizičko maltretiranje, zatvaranje, otmice, ubistva, seksualno zlostavljanje, pljačke i uništavanje imovine, prinudni rad i proterivanje sa Kosova.

Kao i srpska policija i lokalne srpske vlasti, OVK koristi Rome za obavljanje različitih poslova, od sahranjivanja tela ubijenih srpskih civila, do vršenja krivičnih dela, pljačke i uništavanja srpske imovine.

KFOR nije uspeo da obezbedi uslove za opstanak Roma na Kosovu. Na Kosovu danas nema više od nekoliko hiljada Roma, smeštenih u enklavama pod zaštitom KFOR-a. Najviše raseljenih Roma je u Srbiji. Nekoliko stotina njih je u julu mesecu prinudno vraćeno na Kosovo. Više desetina hiljada Roma, raseljenih lica u Crnoj Gori, pokušalo je u mesecu avgustu da čamcima pređe u Italiju. Više

desetina Roma, među njima i dece, utopilo se na putu prema ovoj zemlji. Nijedna evropska zemlja nije prihvatila raseljene Rome sa Kosova.

Tokom raseljavanja Romi su, u većoj meri nego Srbi, bili izloženi maltretiranju od strane organa Republike Srbije. Od uskraćivanja humanitarne pomoći do prinudnog vraćanja na Kosovo. U Crnoj Gori su Romi prihvaćeni bez diskriminacije.

Ovaj izveštaj je sačinjen na osnovu svedočenja 78 Roma, koji su izbegli u Srbiju ili Crnu Goru posle dolaska KFOR-a. Sa raseljenim Romima, u devet gradova u Srbiji i tri u Crnoj Gori, u periodu od 4. do 31. avgusta 1999. godine, razgovarali su istraživači Fonda za humanitarno pravo i predstavnici Demokratskog udruženja Roma iz Beograda. Istraživačima FHP značajnu pomoć je pružila i romska organizacija *Odbor za zaštitu romskih prava u SR Jugoslaviji*, sa sedištem u Kragujevcu.

I Položaj Roma na Kosovu u vreme NATO vojne intervencije

U periodu od 24. marta do 12. juna lokalne srpske vlasti, policija, vojne i paravojne formacije prisiljavaju Rome da obavljaju za njih različite vrste poslova. Prinuda na rad se vrši i nad maloletnim licima. Romi su bili prinuđeni da sahranjuju tela ubijenih albanskih civila i pripadnika OVK ili da kopaju rovove za vojsku. Jedan vid prinude se odnosio i na vršenje krivičnih dela pljačke i uništavanja imovine iseljenih kosovskih Albanaca. Za prinudni rad su dobijali male nadoknade, najčešće hrana ili odeća.

Značajan broj Roma je pristupao izvršenju ovih radnji protiv svoje volje, iz straha od kažnjavanja i donekle zato što su bili podstaknuti obećanim nagradama koje bi omogućile njima i članovima njihovih porodica da prežive. Najzad, izvestan broj Roma je bio aktivno uključen u jedinice srpskih policijskih i vojnih snaga, te su svojevremeno učestvovali u tim delima.

Pored sistematskog pljačkanja i uništavanja imovine kosovskih Albanaca zabeleženo je i nekoliko slučajeva pljačke albanske imovine koje su izvodile klasične bande višenacionalnog sastava.

1. Korišćenje Roma za prinudni rad

Prinuda na rad je sprovedena na više načina. Prvo, Romi su odvođeni sa svojih radnih mesta, najčešće iz komunalnih službi, uz saglasnost pretpostavljenih. Drugo, odvođeni su iz svojih domova. Jedan broj Roma je bio mobilisan u Civilnu zaštitu u okviru koje su obavljali istu vrstu poslova. Prinudni rad se odnosio na pravno dozvoljene radnje i na vršenje krivičnih dela.

1.1. Prinuda na pljačku i uništavanje imovine

Ovaj vid zlorabe Roma zabeležen je u svim većim mestima na Kosovu, u Prištini, Gnjilanu, Prizrenu, Peći, Đakovici, Obiliću, Lipljanu, Kosovu Polju, Podujevu, Mitrovici i Klini. U najvećem broju slučajeva Romi su primoravani da prenose i pretovaraju kradene predmete, dok su nešto ređe sami ili uz pratnju pripadnika vojske ili policije nasilno ulazili u kuće ili prodavnice u vlasništvu kosovskih Albanaca i pljačkali. Sakupljali su i stoku po dvorištima i poljima kosovskih Albanaca, koja je potom odvožena u Srbiju.

Romi svedoče da je pljačka albanske imovine počela odmah nakon što je većina kosovskih Albanaca napustila Kosovo, bilo da su proterani ili da su izbegli iz straha.

O tome Rom iz Prištine, čiji su mlađi rođaci odvođeni iz kuća da pomažu policiji, kaže: *Policija je sakupljala Rome i vodila ih da utovaraju stvari za njih. Nameštaj, tehniku i sve ostalo su tovarili u šlepere. Kao nadoknada, Romima je davana ukradena hrana i odeća.*

Rom B.Z. iz Peći svedoči da je bio primoran da pljačka za lokalne policijske funkcionere: *Načelnik stanice milicije Bata Bulatović i inspektor, koga su svi zvali Medo, naredili su mom bratu i meni da iz napuštenih šiptarskih kuća iznesemo sve vredne stvari i prebacimo ih kamionom u njihove kuće.*

Romi ne kriju da su, prilikom pljačke za policiju, iz albanskih kuća uzimali sitne stvari za sebe. O tome S.I. iz Obilića, otac dvojice mladića koji su oslobođeni služenja vojske zbog ozbiljnih zdravstvenih problema, kaže: *Prvi put je došao neki policajac i rekao im da pođu sa njim. Sinovi su rekli da neće, na šta je ovaj rekao da štitimo Šiptare. Rekao sam im da nas ne teraju, da mi ne štitimo Šiptare, neka nas puste jer živimo bedno. Rekao sam da mi treba da ostanemo, i kada se Šiptari vrate sve će nas pobiti, a oni, policajci, će otići da se šetaju po Srbiji. Sinovi su ipak morali da pođu da ne bi bili uhapšeni. Išli su noću i sakupljali stvari i stoku po albanskim kućama. Uzeli su neke stvari i za nas, hranu i odeću. Ostalo je uzimala policija.*

Romi zaposleni u javnim firmama su išli u pljačku po naredbi rukovodilaca. R.R., ranije zaposlen u firmi *Klanica* u Kosovu Polju, svedoči da su zaposleni Romi u toj firmi bili prinuđeni da pljačkaju albanske magacine: *Terale su nas da ulazimo u albanske magacine. Mi nismo hteli jer smo se plašili posledica. Iznosili smo belu tehniku, nameštaj, prozore, vrata, građevinski materijal, farbe, sanitarije. Čak smo natovarili i jedan šleper sa lekovima iz albanskog magacina u naselju Velanija. Sve te stvari su odnošene u svinjarsku farmu Gornje Dobrovo u Kosovu Polju. Šef Gemaljević i glavni magacioner Doberović su nas fotografisali kada smo uzimali stvari iz šiptarskih magacina.*

1.2. Prinuda na sahranjivanje Albanaca

Po svedočenju Roma izbeglih sa Kosova, na celoj teritoriji Kosova je najviše posla bilo na sahranjivanju stradalih Albanaca. Romi su primoravani da zakopavaju tela ljudi nad kojima je u najvećem broju slučajeva bila izvršena masovna egzekucija. Nekada su dovođeni odmah pošto je streljanje izvršeno, a nekad posle više dana kada su tela bila već u poodmakloj fazi raspadanja. Radili su bez zaštitnih maski i adekvatne opreme.

Službenica u organima Republike Srbije na Kosovu svedoči da su Romi zakopavali tela pripadnika OVK, streljanih posle zarobljavanja: *Moji rođaci H.A., H.D. i L.M. su sahranjivali ubijene Albance pripadnike OVK.. Sahranjivali su ih u selima. Pripadnici vojske i policije bi ih streljali kada bi ih našli. To se dešavalo u okolini Prištine. Kada su jednom prilikom otišli da ih sahranjuju jedan od pogođenih je ostao živ. Rekao im je da ćute, i oni su se tada uplašili. Šef ih je požurivao sa zakopavanjem, pa su iz straha rekli šta su videli. Onda je nekome rečeno da ga ubiju.*

Penzioner A.I. iz Gnjilana tvrdi da su lokalne vlasti uvele radnu obavezu, i da je zakopavanje leševa dodeljivano Romima: *Romi su u toku bombardovanja imali radnu obavezu, a mnogi su bili u Civilnoj zaštiti. Među njima je bio i moj tast. On je radio u grupi za sahranjivanje poginulih Albanaca. Radili su u selima Zegra i Lastice nadomak Gnjilana. Sahranjivali su i tela koja su bila u stanju raspadanja.*

Dvadesettrogodišnji M.L. iz Prištine, radnik Gradske čistoće, svedoči kako je sredinom aprila 1999. godine, sa devetoricom svojih kolega bio prinuđen, od strane direktora i pripadnika srpske policije, da sahranjuje tela stradalih kosovskih Albanaca: *Rekli su nam da sakupimo i sahranimo leševe. Leševi su se nalazili pored reke do koje se dolazilo niz strmu padinu dužine 50-60 metara. Jednog po jednog smo u ćebetu nosili uzbrdo i stavljali na traktorsku prikolicu. Bilo ih je oko 40. Svi su bili muškarci u civilu, starosti od 25 do 50 godina. Ležali su na rastojanju od 5 do 20 metara jedan od drugog. Na sebi su imali pantalone, farmerice, kožne i obične jakne, trenerke, patike, cipele. Imali su rane po glavi, grudima, stomaku od po dva, tri i više metaka. Bili su još topli. Neki su počeli da se koče, a neki nisu. Sahranili smo ih na seoskom muslimanskom groblju, jednog po jednog .*

1.3. Prinuda maloletnika na rad

Prinuda na rad je sprovedena i nad decom. Primoravana su da prenose kradene predmete, zaplenjeno oružje, municiju, ali i da sama pljačkaju. Prema svedočenju Roma, deca su najviše korišćena u Prištini, a događalo se i u Gnjilanu. Iz pomenutih mesta odvođeni su u druga mesta na rad.

Trinaestogodišnji A.E. iz Prištine svedoči o tome da je odvođen na rad u razna mesta na Kosovu: *Jednog dana, aprila meseca, došao je neki policajac u naše*

naselje i odveo me. Uzeli su još petoricu dečaka, od 13 do 15 godina. Mi smo sa još nekim starijim ljudima tovarili kamione i šlepere. Prenosili smo minobacače, pištolje, bombe, puške, policijske uniforme. Bili smo u Obiliću, Gračanici, Ajvaliji i Kosovu Polju. Kada smo jednom prilikom bili u Ajvaliji, pucalo se, a mi smo morali da tovarimo. Tovarili smo po sedam do osam šlepera na dan, a do kraja maja i po deset. Dobijali smo za to nešto hrane, konzerve. Radili smo od jutra pa sve do sedam sati uveče.

Gotovo svi Romi izbegli iz Prištine potvrđuju da je policija, tokom aprila i maja, svakodnevno ulazila u romska naselja, sakupljala decu, primoravala ih da rade sa njima u samom naselju, ili ih je odvodila u druge delove Prištine ili u druga mesta. Rođaka dvojice dečaka, od 10 i 11 godina, kaže da su oni sa ostalom decom u naselju iznosili stvari iz kuća albanskih komšija: *Policija je krajem maja meseca sakupljala decu, od 10 godina starosti pa naviše, da bi tovarili traktore stvarima iz albanskih kuća. Deca su nosila i pronađeno oružje. Moji bratanci su bili među tom decom. Sva romska deca iz Đurđevdanske ulice su primoravana to da rade.*

Maloletni G.B. iz Moravske ulice u Prištini svedoči da su deca iz njegove ulice takođe terana da krađu: *U periodu između aprila i juna 1999. godine išao sam sa policijom i iznosio stvari iz albanskih radnji i magacina. Bilo nas je stotinak, i svi smo bili iz Moravske ulice. Većina nas je bila stara između 16 i 18 godina, a bilo je i starijih. U mojoj grupi su bili I.S. star 17 godina, M., S. i A. stari između 16 i 17 godina, i još 2 do 3 dečaka mlađa od mene. Policija nas je vodila u Matičane, Vranjevac, Dragodan, Kosovo Polje i Obilić. Tamo smo iznosili stvari iz albanskih magacina i utovarali ih na šleper. U Obiliću smo utovarili dva šlepera sa građevinskim materijalom, u Vranjevcu ulje, prašak, šećer, čokolade, patike i drugu robu. Više i ne znam gde sam sve bio.*

2. Notorne pljačke

Ima podataka da su u ovom periodu na Kosovu delovale klasične bande koje su pljačkale napuštene kuće. P.R. iz sela Skivjan kod Đakovice spominje postojanje jedne takve bande sastavljene od Srba, Roma i Albanaca: *Krajem maja, moj brat B.R. je zajedno sa Srbinom Z.G. i njegovim ocem M.G. i komšijom Albancem K.A., svi iz sela Skivane, išao u krađu napuštenih šiptarskih kuća.*

3. Diskriminacija u raspodeli hrane

Lokalne srpske vlasti su povremeno delile humanitarnu pomoć. Ona je bila namenjena pre svega Srbima. Albancima nije davana hrana, dok su Romi dobijali zavisno od volje pojedinaca koji su delili pomoć.

G.M., ranije zaposlen u rudniku Belačevac, tvrdi da su u Obiliću samo Srbi dobijali pomoć u hrani. Događalo se da su se rezervisti koji su delili hranu rugali Romima: *Kada je stizala humanitarna pomoć, nije davao ništa Romima.*

Govorio je da je stigla pomoć za Srbe, a da će sutra stići za Cigane. Tog sutra nije bilo.

Međutim, neki Romi iz Obilića tvrde da su srpske vlasti davale hranu pravoslavnim Romima, a da su Rome muslimanske veroispovesti tretirali kao Albance. O tome kako su Romi muslimanske veroispovesti bili sprečeni da dobiju hranu koja je deljena u pravoslavnoj crkvi, C.A., Rom muslimanske vere kaže: *Srbima i pravoslavnim Romima su davali hranu. Ja sam se predstavio kao Krstić (pravoslavno prezime – FHP) i dobio sam pomoć. Na taj način su i drugi Romi muslimani uspeali nešto da dobiju.*

4. Saradnja kosovskih Roma sa srpskom policijom

Veliki broj Roma bio je zaposlen, privremeno ili stalno, u policiji. Pored toga, neki Romi su saradivali sa policijom kao doušnici prijavljujući, uglavnom, svoje albanske komšije.

O tome jedan Rom iz Prištine kaže: *Primetili smo da neko sa kuće komšije Albanca daje signale crvenom lampom. Sin je rekao da to hitno moramo da prijavimo policiji, što smo i uradili sledećeg jutra. Policija je došla i sve iz kuće proterala, samo je jedan od njih uspeo da se sakrije.*

5. Maltretiranje Roma zbog komuniciranja sa Albancima

Ima slučajeva da su Romi batinani zbog toga što komuniciraju sa Albancima. Tada je dolazilo do konflikta između Roma i srpske policije. To se dešavalo i u svakodnevnim situacijama kada bi policija posumnjala da Romi na bilo koji način podržavaju kosovske Albance.

Tridesetogodišnji D.A. iz Uroševca svedoči o jednom takvom incidentu koji se odigrao sredinom maja 1999. godine: *U autobusu sam razgovarao sa komšijama Albancima sa kojima se dugo nisam video. Pošto mi je otac nedavno umro, raspitivali su se za mene i moju porodicu. Vodili smo sasvim običan razgovor. Sve vreme puta jedan policajac se okretao i gledao u mene. Kada smo stigli u Klokot, naredio je komšijama i meni da izađemo iz autobusa. Čim sam izašao, počeo je da me šamara. Udario me 5-6 puta. Pitao me zašto navodno pričam o politici.*

6. Strah od paravojnih formacija

Romi su se kao i Albanci najviše plašili paravojnih formacija. Mnogi Romi iznose da su im u kuće upadali pijani paramilitarci, tražeći od njih novac, govoreći im da znaju da su oni nešto ukrali od Albanaca.

II Položaj Roma posle povlačenja srpskih snaga bezbednosti i povratka kosovskih Albanaca

Mnogi Romi su bili svesni da će im učešće u pljačkanju i uništavanju albanske imovine, i sahranjivanju tela kosovskih Albanaca, doneti probleme u odnosu sa Albancima. Bilo da su u ovim radnjama učestvovali voljno ili ne, Romi su, posle povratka albanskih izbeglica, bili suočeni sa njihovim velikim neprijateljstvom.

Romi običavaju da kažu da su oni najveće žrtve kosovskih Albanaca. OVK i albanski civili im se svete za sve što su Srbi činili njima. Pale im kuće, oduzimaju imovinu pod izgovorom da su to Romi uzeli iz albanskih kuća, zatvaraju ih i fizički zlostavljaju radi iznuđivanja priznanja o počinocima zločina prema Albancima. Romi takođe tvrde da je OVK likvidirala veliki broj Roma, ali da se niko, uključujući KFOR i UNMIK, time ne bavi.

1. Ubistva Roma

Sudeći po izjavama svedoka, ubistva Roma počinjena u ovom periodu mogu se pripisati kako pripadnicima OVK tako i albanskim civilima. Ubistva su najčešće izvršavana na svirep način, prethodilo im je mučenje i sakaćenje, a ima slučajeva spaljivanja živih ljudi u njihovim kućama. Tačan broj ubijenih Roma se još uvek ne može sa sigurnošću utvrditi, i dalje je neizvesna sudbina velikog broja nestalih Roma. Ima indicija da su neki od nestalih pogubljeni posle zatvaranja i da postoje masovne grobnice. Najviše ubistava Roma je izvršeno u Prištini, Peći, Obiliću, Lipljanu, Prizrenu i Podujevu.

Mnogi Romi tvrde da su lično videli da su neka ubistva izvršili pripadnici OVK. N.T. iz sela Brestvenik u blizini Peći, svedoči o ubistvu svog zeta Halili Muzlija, 16. juna. On objašnjava kako su pripadnici OVK ušli u kuću žrtve, zahtevali da im preda pušku, preteći da će ga ubiti ako to ne učini, i kako ovaj nije imao pušku, vojnici su ga odveli iz kuće. *Sutradan, čim je svanulo, oko pet časova ujutru, Halilova supruga je pošla da ga traži, i 300 metara dalje od kuće ga je našla mrtvog, vezanog lancima oko vrata. Po tragovima je videla da je bio vezan za neki automobil i da su ga vukli po putu. Bilo je krvi po putu. Na telu je imao tri uboda nožem.*

Romi takođe tvrde da su albanski civili pomagali OVK i da su i sami vršili nasilje nad Romima. Rom T.T. iz Obilića i njegova supruga, koje su 5. jula fizički zlostavljali dvojica albanskih civila, takođe iz Obilića, svedoče o tome da su isti Albanci, posle izlaska iz njihove kuće, na najbrutalniji način lišili života četvoročlanu porodicu Krasnići: *Video sam da su zapalili kuće Miljazima Krasnići i Alija Krasnići u kojima su živi spaljeni i njihovi članovi porodice, Đulja, Fadilj, Čerim. i jednogodišnje dete Neđmendin.*

O ubistvu Isljama Dibrana iz Lipljana, 23. juna, istraživači FHP su saznali od njegovih komšija, takođe Roma. Oni kažu da je Isljama ubio njihov komšija Albanac, inače civil, koji se pridružio dvojici pripadnika OVK koji su pretili

Romima da će spaliti njihove kuće, a vršeci pretrese u potrazi za oružjem često ih fizički zlostavljali. Jedan od svedoka, pozivajući se na suprugu, kaže da je E. zajedno sa dva pripadnika OVK nekoliko puta ranije dolazio u kuću Isljama Dibrana, tukao ga zbog sina, rezerviste VJ u vreme NATO vojne intervencije, tražeći da kaže gde se nalazi. Isti svedok tvrdi da je *23.juna oko 17,00 časova E. ponovo došao kod Isljama. Ušao je u kuću sam, dok su stražari ostali napolju. Moja supruga je čula kada je E. tukao Isljama šipkama i batinao. To je trajalo do pet sati izjutra kada smo svi čuli pucanj. E. ga je ubio i stavio mu pištolj u ruku kako bi ličilo na samoubistvo. Pretio je da će svi Romi biti pobijeni ako ga neko izda.*

Dvadesetosmogodišnji B.M. svedoči o ubistvu svog oca Bećej Ibrahima: *Čuli smo neku galamu, iz kuće je izašla moja sestra i prvo što je videla bilo je telo našeg oca. Bio je izboden nožem sa leve i sa desne strane ispod pazuha, i na levoj strani na leđima imao je dva uboda. Sestra ga je mrtvog sama unela u kuću.*

2. Batinanje i mučenje

Najčešći vid zlostavljanja Roma od strane kosovskih Albanaca i pripadnika OVK sastoji se u nanošenju težih i lakših telesnih povreda batinanjem i drugim vidovima nanošenja fizičkih patnji. Pripadnici OVK i naoružani albanski civili su nasilno ulazili u romske kuće i zlostavljali čitave porodice, uključujući i decu. Pretresali su kuće u potrazi za skrivenim oružjem. Batinanjem su obično iznuđivali od žrtve razna priznanja. Pitanja su se, obično, odnosila na imena Roma koji su saradivali sa srpskim snagama bezbednosti, učestvovali u pljačkanju kuća kosovskih Albanaca i sahranjivanju, kao i na to gde se nalazi skriveno oružje i sl.

O nasilnom ulaženju pripadnika OVK u romsku kuću i maltretiranju koje je pretrpeo, jedan od izbeglih Roma iz Peći kaže: *Krajem juna, kada sam sa posla došao kući, zatekao sam tri pripadnika UČK. Odmah su me uhvatili i vezali mi ruke kablom od kasetofona i počeli su da me biju rukama i nogama. Onda me je jedan od njih pitao, a svu trojicu znam jer su iz Peći, pitao odakle mi sve vredne stvari koje sam posedovao u kući. Ja sam mu odgovorio da mi je sve to poslala sestra iz Nemačke. Pitali su me zašto radim sa Srbima, na šta sam ja odgovorio da moram da bih prehranio svoju porodicu. Zahtevali su od mene da im priznam koliko sam napuštenih albanskih kuća zapalio, koliko sam Albanaca ubio i gde sam ih sahranio. Ja sam odgovorio da nisam činio takva dela, jer zaista nisam to učinio. Onda me je udario kundakom od pištolja u glavu i rekao da ih čekam u kući jer će doći sa glavnim iz štaba OVK iz Peći za 15 minuta. Kada su otišli, zaključali su vrata i mene ostavili u kući. Ja sam sav iznemogao i krvav uzeo stolicu, razbio prozor, u dvorištu je bio bicikl, seo sam i došao do prve italijanske patrole. Pred njima sam pao i izgubio svest. Probudio sam se u bolnici.*

Slično iskustvo imala je i M.M. iz Peći. Pripadnici OVK su nasilno ušli u njenu kuću i fizički zlostavljali njenu porodicu: *Petoro pripadnika OVK je uletelo u*

našu kuću gde smo živeli ja, moj muž i moj sin. Počeli su da biju moga muža i sina pesnicama. Kada je muž iznemogao i pao na pod, nastavili su da ga šutiraju nogama i udaraju motkama.

3. Silovanje

Romi ukazuju da su žene često bile predmet nasilja pripadnika OVK. Žrtvama seksualnog nasilja često su nanošene teške telesne povrede. Silovanja su vršena u prisustvu drugih članova porodice. Ovi slučajevi su zabeleženi na području gradova Peć i Vitina.

Svedok A.F. i njena dvadesetogodišnja ćerka A.Z. iz sela Zitinje kod Vitine svedoče o nasilnom ulasku veće grupe naoružanih pripadnika OVK u njihovu kuću sredinom juna, i seksualnom zlostavljanju kojem su bile izložene. Neki članovi domaćinstva su uspeli da pobegnu, dok su u kući ostale majka, njene ćerke A.Z. i A.G. i jedna beba. Trojica pripadnika OVK su krenula da traže ostale članove domaćinstva, dok su dva vojnika ostala u kući gde su seksualno zlostavljali A.F. i A.Z. O tome majka kaže: *Jedan je uperio pištolj na mene i pocepao gornji deo odeće. Počela sam da ga udaram pesnicama po glavi i psujem, ali me on pištoljem udario u glavu. Pala sam dole. On mi je podigao suknju. Glava mi je krvarila i molila sam da me pusti, ali je on samo psovao i krenuo da me siluje. Dok me je ovaj silovao, drugi Šiptar je silovao moju ćerku. Bili su veoma surovi. Nakon silovanja su se priključili grupi koja je tražila muškarce iz moje kuće. Pomogla sam ćerki da ustane sa poda. Obe smo plakale. Uzela sam u naručje bebu koja je ležala na krevetu u istoj sobi sa ćerkom A.G, koja ima 10 godina. Ona je bila prisutna dok su nas silovali. Drhtala je i jecala.*

Ćerka A.Z. o istom događaju govori: *Majka je udarala i psovala jednog Šiptara dok je on nije pištoljem udario u glavu, tako da je pala na zemlju i počela da krvari. Počeo je da siluje moju majku. Mene je drugi zgrabio dok sam stajala u čošku i plakala. Izvadio je nož i prislonio na moj vrat. Rekla sam mu da sam devojka (devica) i da je to kod nas Roma veoma važno. Jecala sam dok sam govorila, ali mi je on usta zatvorio rukom i naredio da ne smem da kukam i da ne zucnem. Nisam smela da plačem, samo sam jecala. Bacio me na pod, zadigao suknju i pocepao gaće. Ja sam samo drhtala i jecala, dok se on zverski uživljavao na meni. Bilo je veoma bolno. Silovali su nas pola sata. Kada su odlazili, rekli su nam da idemo i da se ne vraćamo. Majka mi je pomogla da ustanem jer su bolovi bili nesnosni. Krvarila sam..*

Četrdesttrogodišnja G.M. iz Kosova Polja bila je svedok napada sedmorice pripadnika OVK, krajem juna 1999. godine, na njenog komšiju i njegovu suprugu, dok su išli ulicom sa dvoje maloletne dece. Prišli su im na ulici, udarcem onesvestili muža i silovali njegovu suprugu: *Njega su udarili i on je pao na zemlju. Deca su počela da plaču. Dohvatili su njegovu ženu, oborili na zemlju, zadigli suknju i silovali. Njih sedmorica su je silovali sat vremena. Kada su završili, otišli su. Ne znam šta je posle bilo sa ovom ženom, ni gde su posle otišli.*

Š.B. iz sela Blagaja kod Peći tvrdi da je sredinom jula bila izložena seksualnom nasilju od strane grupe OVK, pošto je ista grupa seksualno zlostavljala njenu susetku S.D. Prema njenim rečima, šest pripadnika OVK je naredilo mužu njene susetke S.D. da im njegova supruga iz kuće donese i lično preda 150 nemačkih maraka. Kada je ona izašla sa novcem, uhvatili su je i odveli u obližnju šumu. Njen muž je bio nemoćan da im se suprotstavi. Ona je ispričala svojoj susetki Š.B. da su je tukli da bi joj slomili otpor, a onda su se svi redom izživljavali nad njom. Nekoliko sati kasnije, ista grupa pripadnika OVK došla je u kuću Š.B. Od nje su tražili da nađe još dve žene i da krene sa njima. *Ja sam im rekla da ne mogu da nađem još dve žene i molila sam ih da me puste jer imam decu i muža. Jedan od njih mi je pretio da će ubiti moju decu i muža ako ne pođem sa njima. Plačući, pošla sam sa njima u istu šumu u koju su vodili i S.D. Tamo su me vukli za kosu, tukli rukama i nogama i na kraju silovali. Ostavili su me u šumi uplakanu i ukaljane časti.*

4. Otmice i nestanci

Romi tvrde da OVK ima tajne zatvore u kojima drži uhapšene Rome, Srbe i neke Albance. Prema njihovim rečima zatvori se nalaze u napuštenim kućama i fabrikama, i u sedištu lokalnih štabova OVK. U vezi sa otmicom Bensa Afrima iz Prizrena, FHP je od dvojice njegovih poznanika, s kojima je razgovarano u odvojenim prilikama, saznao da su oni od albanskih komšija dobili uverenje da je Afrim živ i da se nalazi u nekom privatnom zatvoru u selu Budakovu. Od drugih Roma istraživači FHP su čuli da ima slučajeva da su neki kidnapovani Romi oslobođeni tako što su njihove porodice platile otkup. O pomenutim navodima nema nezavisne potvrde.

Prikupljeni podaci ukazuju da je najveći broj otmica Roma izvršen u periodu od 15. juna do 1. avgusta 1999. U pomenutom periodu kidnapovano je šest Roma u Orahovcu: Isaku Adrian (20), Mesula Malum (49), Halimi Ali Tasin (45), Harna Jusuf (36), Hamza Halit Skelzen (34) i jedan mladić, gost orahovačkih Roma, čijeg se imena niko ne seća. O njihovoj sudbini još uvek se ništa ne zna.

U julu je takođe kidnapovan Elmi Cigani iz sela Erić kod Đakovice. Njegov otac kaže da je u njihovu kuću upala grupa od pet naoružanih albanskih civila, i da su sa vrata počeli da tuku njegovog sina. Optuživali su ga da je bio pripadnik MUP-a, što, po rečima A.D., nije istina. Dva dana kasnije je došla ista grupa ljudi i odvela Elmi Ciganija u Dečane. *Uzeli su mog sina, stavili u auto i odvezli u Dečane (Junik) rekavši da će ga vratiti, a nama su naredili da napustimo Kosovo gde su nam i sve stvari pokupili. Sin mi se nikad nije vratio.*

Tridesettrogodišnji B.A. iz Prištine svedoči kako su, krajem juna, njegov prijatelj R.M. i on uhapšeni od strane dva naoružana Albanca: *Sa prijateljem R.M. iz Podujeva sam bio u gradu. Prišla su nam dva Albanca i povelili su nas u Dragodan (naselje u Prištini - FHP). Jednog sam prepoznao, bio je prodavac na pijaci. U Dragodanu, u jednoj kući nas je čekao još jedan civil koji nas je*

ispitivao. Pitao nas je da li smo Cigani ili Albanci. Odgovorili smo da smo Albanci, jer bi nas ubili da smo rekli šta smo. Terali su nas da priznamo da smo Romi, tukli su nas bejzbol palicama i nogama. Nismo ništa priznali. Uzeli su nam lične karte i rekli nam da, pošto smo Albanci, sutra idemo sa njima da ubijamo Cigane i Srbe. Pretili su nam da ako bilo šta prijavimo KFOR-u, kuće će nam biti spaljene, a porodica pobijena. Nakon toga su nas odvezli kući.

5. Uništavanje imovine, pljačke

Pod izgovorom da tragaju za predmetima ukradenim iz albanskih kuća pripadnici OVK i naoružani albanski civili su ulazili u romske kuće, pljačkali i razbijali pokućstvo. Često su spaljivane kuće, ali i čitava romska naselja. Uništavanje imovine i pljačke bilo je rasprostranjeno u Peći, zatim Gnjilanu, Lipljanu, Obiliću, Đakovici, Klini, Srbici i Prištini. Sudeći po podacima, u Đakovici, Obiliću i Kosovu Polju romske kuće su spaljivane sa stvarima, dok se u Klini i Srbici radilo o pljački, uzimanju stvari iz romskih kuća.

Kosovski Romkinja F.T. iz Obilića kaže da su Albanci vršili pritisak nad njima da napuste Kosovo, i da je posle toga opljačkana i uništena njihova imovina: *Pošto više nismo mogli da izdržimo taj pritisak, mi smo pobjegli za Crnu Goru. U međuvremenu se naš sin vratio da obiđe kuću i video da su nam sve stvari pokrali Albanci: grejalicu, šporet, dva televizora, devet tepiha, zlato, novac.*

R.R.iz Kosova Polja potvrđuje da je zbog pretnji naoružanih Albanaca morao da napusti Kosovo, i da mu je posle toga spaljena kuća: *Kada smo napustili kuću, ušao je R.T. sa sinovima. Video sam kada je gusti dim počeo da izlazi. Tada je zapalio i kuću moga tasta.*

Kosovski Rom A.N. iz Gnjilana svedoči kako ga je grupa naoružanih Albanaca u njegovoj kući fizički zlostavljala, kao i članove njegove porodice. Posle batinanja izveli su ih u dvorište, opljačkali kuću i zapalili je: *Pošto od batina nismo mogli da hodamo, izvukli su nas iz dvorišta. Posmatrali smo kako pljačkaju našu kuću i odnose stvari na traktorima i u kamionima. Na vozilima su bile tablice sa natpisom UČK. Pred našim očima su kuću polili benzinom i zapalili.*

6. Prinudno raseljavanje

Uz pretnje, zastrašivanje, fizičko zlostavljanje i uništavanje imovine Romi su bili primorani da napuštaju Kosovo. Prema njihovim svedočenjima ista matrica proterivanja je primenjivana širom Kosova – pripadnici OVK i naoružani Albanci nasilno su ulazili u romske kuće i pretnjama ili fizičkim zlostavljanjem primoravali Rome da napuste svoje kuće. Romi su odlazili na teritoriju Srbije i Crne Gore ili su se smeštali unutar Kosova u srpske ili romske enklave pod zaštitom KFOR-a.

Neki Romi tvrde da su u njihovom proterivanju učestvovali i Albanci, pripadnici OVK, koje su poznavali i sa kojima su ranije živeli u dobrim odnosima. Z.V. iz sela

Lešane kod Peći tvrdi da je prepoznala pripadnike OVK koji su početkom jula odveli njenog supruga u štab OVK. Tamo su ga batinali i pretili mu da napusti Kosovo. Posle toga su ga oslobodili: *Malo kasnije su došli ovi koji su ga uhapsili, Brahim Uka i Mustafa Hajrudin, i rekli su mom suprugu da je naša kuća sada njihova i tako smo prognani.*

Romi iz Gnjilana su masovno napustili Kosovo pošto su lokalni Albanci organizovali akciju zastrašivanja u noći između 16. i 17. juna. M.F., sada raseljeno lice u Srbiji, tvrdi da je tu akciju izvela grupa Albanaca u Proleterskoj ulici: *Albanci su pustili velike kerove i otvorili kapije svih kuća tako da niko nije smeo da izađe napolje. Ujutro je došao komšija Albanac i naredio da u roku od pet minuta napustimo kuću. Pokupili smo se i otišli za Vranje.*

7. Korišćenje Roma za prinudni rad

Kosovski Albanci su primenjivali istu matricu represije prema Romima kao i Srbi nad njima u periodu od 24. marta do dolaska KFOR-a. Primoravali su Rome da rade za njih, učestvuju u pljačkanju napuštenih srpskih kuća i sahranjivanju tela ubijenih Srba. Sudeći prema izjavama Roma, razlika između prinude koju su vršili Srbi i prinude koju vrše Albanci je u tome što im Albanci, za razliku od Srba, nisu davali nadoknadu. Ovakvi slučajevi su zabeleženi u Peći, Obiliću, Istoku i Klini.

Rom iz Peći, koji je učestvovao u pljačkanju srpskih kuća krajem juna 1999, tvrdi da su on i njegov brat bili primorani da to rade: *Krajem juna došao je jedan pripadnik UČK u našu kuću i naredio meni i mome starijem bratu da pođemo sa njim i vršimo utovar i istovar robe koju su Albanci krali iz napuštenih srpskih kuća. Mi nismo hteli da pođemo sa njim, ali kada nam je zapretio da će dovesti svoje ljude i pobiti nas i naše porodice kao pse, mi smo pošli da bismo pošteđeli živote naših porodica i naše živote.*

O primoravanju Roma da sahranjuju stradale Srbe svedoči F.T. iz Obilića. On kaže da su 27.juna u njegovu kuću došli komšije Albanci i tražili da za njih obavlja komunalne poslove: *To je značilo da moram da raščišćavam i sahranjujem leševe. U suprotnom bi nas sve pobili.*

8. Prinudno vraćanje izbeglica

Romi su napuštali Kosovo u kolonama, zajedno sa Srbima. Na granici sa Srbijom kolone je zaustavljala policija Srbije, terajući ih da se vrate na Kosovo, pod izgovorom da će tamo biti zaštićeni. Onima koji su odbijali da se vrate, nije davana humanitarna pomoć. Prema podacima FHP policija Republike Srbije je vratila nekoliko grupa Roma na Kosovo, ali većina je uspela da pređe u Crnu Goru.

FHP je registrovao jedan slučaj prinudnog vraćanja Roma na Kosovo posle njihovog smeštaja u izbegličkom centru u Srbiji. Reč je o grupi Roma koja je

vraćena 18. juna. Među njima je i S.I. iz Obilića, sa svojom dvanaestočlanom porodicom. Nekoliko dana ranije ova porodica je stigla u Srbiju i smestila se u izbegličkom centru u Rudniku. O vraćanju na Kosovo S.I. kaže: *U taj centar gde smo bili smešteni došao je neki visok, crn čovek i predstavio se kao predstavnik Vlade Srbije, koji je bio u Rambujeu. Sa njim je bio neki nizak, sed čovek, njegov pomoćnik. Došli su crnim kolima koja su bila beogradske registracije. Rekao nam je da moramo da se vratimo i da je sve obezbeđeno i osigurano. Mi smo se bunili i rekli da tek sada dolaze izbegličke kolone, da ne mogu da nas vrata kad nema obezbeđenja, tamo nema Engleza i Francuza već Šiptara. A rekli smo da Englezi nisu ništa bolji od Šiptara. Svađao sam se sa policijom. Terali su nas da uđemo u kamion. Nisam hteo i rekao sam im da će da nas napadnu jer su naši sinovi radili za policiju. Onda mi je jedan policajac rekao da ne diram policiju. Pitao sam kako mogu sada da nas maltretiraju, a dok smo im trebali bili smo im dobri. Odgovorio mi je: "Nemoj da primenimo silu. Ide kolona, idete i vi."*

Romi tvrde da su mnogi od njih plaćali nekim pripadnicima srpske policije da ih ne diraju i dozvole im da ostanu u Srbiji. D.A., raseljeno lice u Srbiji, u Prokuplju, svedoči da je 19. avgusta bio u izbegličkom kampu u mestu Rudare, blizu Kosova, i da je video da su neki policajci uzimali pare od Roma koji su hteli da ostanu u Srbiji. O tom događaju on kaže sledeće: *Policije je bilo na svakom koraku, svuda oko logora. Ljude su hteli da prisile na povratak i tako što su zatvorili prodavnicu prehrambenih proizvoda u Rudaru i želeli da ih izgadne. Neki su uspeli da izađu i plaćali su policiji po 200-300 nemačkih maraka, samo da bi se izvukli. Plaćali su i prevoz za Srbiju, tražili su da idu u Kruševac, Suboticu i druge gradove, gde su imali rođake.*

9. Zlostavljanje i ponižavajuće postupanje u kampovima u Srbiji

FHP je registrovao nekoliko slučajeva policijskog maltretiranja i ponižavanja Roma u izbegličkim kampovima u Srbiji. Ovi slučajevi su zabeleženi u Bujanovcu, u izbegličkom kampu, i na policijskom punktu u obližnjem selu Konculj.

Svedok A.R. iz Gnjilana govori o incidentu u izbegličkom kampu u Bujanovcu, 18. avgusta 1999. godine, u kome je povređen njen osmogodišnji unuk i još troje dece: *Sedela sam ispred šatora. Oko 23,00 časa naišla su dva policajca. Jedan od njih mi je prišao i iz čista mira udario me pendrekom po leđima. Udario me je jedanput. Počeo je da juri decu po kampu i pri tom ih je psovao. Udario je četvoricu dečaka. Jedan od njih bio je moj unuk. Njega je udario dva-tri puta u levu plećku i jedanput u levu nogu. Udario je i A.D. starog 10 godina, jednog dečaka koga ne znam, starog 9 godina i A.H. starog 8 godina. Udario ih je dva-tri puta po vratu. Jednom je povredio levo oko. Drugi policajac nije ništa radio, samo je gledao šta se događa.*

Tridesetogodišnji Rom iz Prizrena G.M. svedoči o ponižavajućem postupanju i batinanju koje je pretrpeo prolazeći sa svojim ocem K. M., 11. avgusta 1999. godine, kroz policijski punkt u Konculju. Policija je zaustavila njihovo vozilo i zatražili su im isprave. Na punktu se nalazilo više od 15 policajaca. Ispitali su

ih da li su bili pripadnici OVK, da li su ubijali Srbe i sarađivali sa Albancima. O tome G.M. kaže: *Izveli su nas iz kola i jedan policajac je odmah počeo da me udara. Dva-tri puta me udario pesnicom u grudi. Osetio sam udarac tvrdim predmetom ispod desne plečke i pao na zemlju. Policajac koji me udario pesnicom počeo je da viče: "Ustaj, kako te nije sramota da padaš". Kada sam se malo osvestio pokušao sam da ustanem. Jedan policajac me tada palicom udario u predelu desne nadlaktice.*

Oca su psovali, govoreći mu "kako te nije sramota, ti si star čovek i dozvoljavaš da ti se deca tako ponašaju". Inače, policajci koji su stajali sa strane imali su pivske flaše u rukama. Posle dužeg maltretiranja su ih pustili i zapretili im da nikome ne pričaju da su bili zlostavljani.

10. Neefikasno delovanje KFOR-a u zaštiti Roma

Svi Romi s kojima su razgovarali istraživači FHP kažu da imaju jako loše iskustvo sa KFOR-om. Kada su prijavljivali slučajeve nasilja, oficiri KFOR-a su im navodno odgovarali da ne znaju šta da rade. Neki Romi tvrde da pripadnici KFOR-a ne čine ništa ni u situaciji kada se nađu pred kućom koja gori.

Romi iz Uroševca tvrde da su im pripadnici KFOR-a, nemački vojnici, otvoreno rekli da ne mogu da zaštite Rome i Srbe. Rom Z.G., koji je posle zatvaranja i zlostavljanja u zatvoru OVK napustio kuću, iznosi utisak da se pripadnici KFOR-a takođe plaše: *Četiri dana sam proveo na železničkoj stanici sa Srbima i Romima, koji su se tu sklonili od nasilja. Čuvali su nas nemački vojnici. Nisu mogli da nam pomognu. Vidljiv je bio njihov strah. Ostali su sa nama četiri dana. Imali su hranu i vodu, dok smo mi bili bez hrane. Ništa nam nisu dali.*

Dvadesetsedmogodišnji G.B. iz Ulcinjske ulice u Prizrenu takođe tvrdi da KFOR ništa ne čini da uvede red, nego dozvoljava da OVK vrši hapšenje. Prema njegovim navodima on je bio zatvoren u zgradi nekadašnje škole za gluvoneme, gde su ga pripadnici OVK batinali i mučili. Za to vreme njegova porodična kuća je spaljena, a njegova majka je umrla. Komšije su zatražile pomoć od KFOR-a ali oni navodno nisu ništa učinili da spreče praksu protivpravnog lišavanja slobode: *Komšije su javile KFOR-u dok sam bio u zatvoru da pokušaju da utiču na OVK da me puste da bih sahranio majku. Nisu me pustili, a nju je sahranio komšija.*

Rom iz Obilića, šezdesetdvogodišnji S.I. tvrdi da su ga pripadnici OVK maltretirali ispred kuće u trenutku dok su pripadnici KFOR-a prolazili: *Prošao je KFOR, a oni su nastavili da psuju. Onda je glavni, koga znam po imenu, izdao naređenje i četvorica pripadnika OVK su zapalili moju kuću. Otišao sam u opštinu kod predsednika opštine. On je pitao KFOR zašto dozvoljavaju da se pale kuće, i gde će sada da nas smeste. Oni su rekli da ne znaju šta da rade.*

Kosovski Rom N.S. iz Prištine, ranije zaposlen kao prodavac, svedoči kako je krajem juna 1999. godine tražio zaštitu od pripadnika KFOR-a, za sebe i ostale Rome u Prištini, ali mu oni nisu izašli u susret: *Rekli su nam da nema problema,*

ali nisu ništa preduzeli da nas zaštite. Sutradan smo otišli na autobusku stanicu, uhvatili autobus, i u 16:00 časova otišli smo u Srbiju.

Preporuke:

U najtežem položaju su Romi koji su došli u Srbiju. Najveći deo njih je našao sklonište u postojećim romskim naseljima koja su bez elementarnih komunalnih uslova. Romi koji su dobili smeštaj u izbegličkim kampovima borave u dotrajalim šatorima, u kojima spavaju na zemlji. Ima još uvek romskih porodica koje borave na otvorenom prostoru.

U ovom trenutku prioritet ima organizovanje smeštaja romskih porodica koji će im obezbediti zaštitu od kiše, hladnoće, bolesti i infekcija koje vladaju u nehygijenskim romskim naseljima. Jedan od načina te zaštite su pokretna skloništa, kao što su kontejneri za višečlanu porodicu, koji su se pokazali kao veoma efikasno sredstvo za ukupnu porodičnu zaštitu izbeglica u zimskom periodu.

Prilikom dodele humanitarne pomoći, međunarodne humanitarne organizacije moraju voditi računa da su Romi najugroženija kategorija raseljenih lica u Srbiji i Crnoj Gori.

Romska deca, koja su se na Kosovu školovala na maternjem jeziku, nemaju uslova da nastave svoje školovanje u Srbiji i Crnoj Gori, jer su škole na romskom jeziku retke.

Organizovanje privremene nastave u mestima gde je koncentrisana romska raseljena populacija je najvažnija socijalna i kulturna potreba Roma kao etničke zajednice. Bez pomoći međunarodnih organizacija, pre svega obezbeđivanjem materijalnih uslova, romski nastavnici ne mogu da okupe školsku decu i sa njima nastave da rade na maternjem jeziku.

Sadržaj:

Uvod	1
I Položaj Roma na Kosovu u vreme NATO vojne intervencije	2
1. Korišćenje Roma za prinudni rad.....	2
1.1. Prinuda na pljačku i uništavanje imovine	3
1.2. Prinuda na sahranjivanje Albanaca.....	4
1.3. Prinuda maloletnika na rad	4
2. Notorne pljačke.....	5
3. Diskriminacija u raspodeli hrane	5
4. Saradnja kosovskih Roma sa srpskom policijom.....	6
5. Maltretiranje Roma zbog komuniciranja sa Albancima	6
6. Strah od paravojnih formacija.....	6
II Položaj Roma posle povlačenja srpskih snaga bezbednosti i povratka kosovskih Albanaca	7
1. Ubistva Roma	7
2. Batinanje i mučenje.....	8
3. Silovanje.....	9
4. Otmice i nestanci	10
5. Uništavanje imovine, pljačke.....	11
6. Prinudno raseljavanje	11
7. Korišćenje Roma za prinudni rad.....	12
8. Prinudno vraćanje izbeglica.....	12
9. Zlostavljanje i ponižavajuće postupanje u kampovima u Srbiji	13
10. Neefikasno delovanje KFOR-a u zaštiti Roma	14
Preporuke:.....	15